

5.1.2022

EOAK/7238/2021

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jari Pirjola

HELSINGIN SÄILÖÖNOTTOYKSIKÖN ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUS 8.11.2021

Osallistujat EOAK:sta:

Esittelijäneuvos Jari Pirjola

Esittelijäneuvos Iisa Suhonen

Tarkastaja Joel Hyväri

Osallistujat tarkastuskohteesta:

Johtaja

Apulaisjohtaja

Vastaava ohjaaja

Sairaanhoitaja

1. YLEISTÄ TARKASTUKSESTA JA TARKASTUSKOHTEESTA

Eduskunnan oikeusasiamies on YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittama kansallinen valvontaelin.

Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla. Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Nyt suoritettu tarkastus tehtiin oikeusasiamies Petri Jääskeläisen määräyksestä. Tarkastuksen painopisteet olivat muun muassa säilöön otettujen kohtelu ja oikeusturvan toteutuminen, edellisen tarkastuksen suositusten täytäntöönpanon arvioiminen sekä säilöön otettujen terveydenhuollon toteutuminen.

Tarkastuksen aluksi pyydettiin jäljennökset viimeisen kuuden kuukauden aikana tehdyistä 1) säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetun lain 8 §:ssä (säilölaki) tarkoitetuista erillään säilyttämistä koskevista päätöksistä sekä 2) päätöksistä, jotka liittyvät säilöön otettujen ulkomaalaisten siirtämiseen poliisiin pidätystiloihin. Tarkastuksen aikana tutustuttiin lisäksi säilöönottoyksikön voimakeinojen ja voimankäyttövälineiden käytöstä pidettävään pöytäkirjaan.

Säilölain 5 §:n mukaan säilöön otetulle ulkomaalaiselle on tiedotettava hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Säilöön otettu kuittaa allekirjoituksellaan, että hän on saanut tiedon asiakirjoista. Tarkastajat pyysivät nähtäväkseen sen, ovat viimeksi säilöön otetut saaneet edellä mainitut tiedot ja ovatko he 5 §:n edellyttämällä tavalla kuitanneet saaneensa tiedot oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Tarkastajat totesivat, että yhdestä katsotusta pöytäkirjasta puuttui säilöön otetun allekirjoitus ja toisesta lomakkeesta vaadittu todistajan allekirjoitus.

2. ALKUKESKUSTELU

Alkukeskustelussa nousi esiin muun muassa seuraavia asioita. Säilöönottoyksikössä ei ole ollut asiakkaiden koronatartuntoja. Muutama henkilökuntaan kuuluva on sairastanut taudin. Säilöönottokeskuksessa on oma osasto uusille maahan tulleille ja säilöön otetuille asiakkaille, jossa he asuvat kymmenen päivää muista erillään. Erillään asumisen aikana heille järjestetään esimerkiksi ulkoilumahdollisuus, tupakointimahdollisuus sekä mahdollisuus käydä kuntosalilla. Säilöönottoyksikössä on normaalioloissa 40 asiakaspaikkaa, mutta koronapandemian takia paikkamäärä on rajoitettu 20:een.

Tarkastuspäivänä asiakkaita oli 19. Ketään ei ollut määrätty erillään pidettäväksi tai poliisin säilytystiloihin. Vuonna 2021 on kaikkiaan kuusi asiakasta määrätty erillään pidettäväksi ja neljä säilöön otettua on määrätty säilytettäväksi poliisivankilassa. Vähimmillään on yksikössä pandemian aikana ollut vain 3 asiakasta, enimmillään 25 asiakasta. Tarkastuspäivänä pisimpään säilössä olleen säilöönotto oli kestänyt 84 vuorokautta.

Säilössä ei ole mahdollista saada rokotusta, mutta jos asiakas haluaa, niin asiakas saa rokotuksen julkisen terveydenhuollon kautta.

Säilöönottoyksikkö siirtyi 1.1.2018 Maahanmuuttoviraston alaisuuteen. Helsingin vastaanottokeskuksen tulosalue laajeni 26.10.2021 siten, että sen alaisuuteen kuuluu Punavuoren vastaanottokeskus, vastaanottokeskuksen yksityismajoitus sekä säilöönottoyksikkö. Säilön nykyinen johtaja toimii uuden vastuualueen johtajana. Tulosalueen laajentaminen parantaa mm. henkilöresurssien käyttöä.

Asiakkaiden itsetuhoisuuteen liittyviä tapauksia on viimeisen vuoden aikana ollut kaksi. Tarkastajille kerrottiin, että viime kuukausina asiakkailta on huomattu paljon psyykkistä huonovointisuutta. Säilöönottoyksikön henkilökunnalle on tarkoitus järjestää psykologisen ensiaputuen koulutus. Enää ei ole harvinaista, että asiakas käy säilöönottoyksiköstä käsin ulkopuolisella psykiatrilla.

Säilöönottoyksikön kaikki ohjaaja- ja valvontatehtäviä tekevät työntekijät käyvät ensiapukoulutuksen. Sairaanhoidajan huoneessa ja toimistossa on ensiapulaukku, jossa on mm. adrenaliinikynä ja lääkehiiltä. Säilöönottoyksikössä on myös defibrillaattori (sydäniskuri).

Valituksia varten säilöönottoyksikössä on erillinen postilaatikko. Vastaava ohjaaja tyhjentää laatikon. Valitukset (jos eivät ole kirjekuudessa) kirjataan ja skannataan sekä toimitetaan yksikön johtajalle. Valitukset ovat liittyneet enimmäkseen ruokaan. Asiakkailta on mahdollisuus tehdä kantelu myös eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Säilöön otetuille järjestetään yksikössä muun muassa lautapeli-iltoja, bingoa, elokuvailtoja. Asiakkailta on lisäksi mahdollisuus käydä kuntosalilla, joka on remontoitu. Kuntosalin käyttöä ei seurata erikseen, joten ei ollut tietoa siitä, miten paljon sitä käytetään. Tarkastajille kerrottiin, että kuntosalille pääsee joka päivä.

Maahanmuuttovirastossa on 28.10.2021 alkaen otettu käyttöön ns. ”whistleblow” -direktiiviin perustuva eettinen ilmoituskanava.

Yhteistyö poliisin ja rajavartiolaitoksen kanssa on sujunut hyvin. Asiakkaalle ilmoitetaan maasta poistamisesta pääsääntöisesti etukäteen – käytännössä tästä kerrotaan asiakkaalle vuorokautta ennen. Tarkastajille kerrottiin, että pitää olla erityinen syy, ettei ilmoiteta. Kuluvana vuonna on ollut yksi asiakas, jolle ei ilmoitettu etukäteen. Kyseessä oli itsetuhoinen asiakas ja maasta poistamisesta ei ilmoitettu hänen suojelemisekseen. Poliisi kysyy säilöönottoyksiköltä yleensä etukäteen, mikä on asiakkaan tilanne.

Helsingin säilöönottoyksikössä ohjaajat eivät kannata voimankäyttövälineitä. Turvallisuusvalvojen käytössä olevat voimankäyttövälineet ovat käsiraudat ja OC-sumutin sekä tarvittaessa teleskooppipatukka. Jälkimmäisen osalta on äskettäin tehty linjaus, jonka mukaan patukkaa ei kanneta mukana. Turvallisuusvalvojilla on turvallisuusalan koulutus. Heillä on vuosittain voimakäytön osalta kertauskoulutusta.

Kouluttajana toimii Poliisihallituksen hyväksymä kouluttaja ja toimintaympäristöstä johtuen koulutus on räätälöity yksikön tarpeiden mukaan.

3. TILOJEN TARKASTUS

Helsingin säilöönottoyksikön tilat olivat tarkastushetkellä pääsääntöisesti asianmukaisessa kunnossa. Erillään säilyttämiseen käytettävä huone oli tarkastajien havaintojen mukaan kuitenkin huonosti siivottu (esim. ikkunanlautoja/puitteita ei ole pitkään aikaan pyyhitty). Wc-tilassa oli paha haju, mikä saadun selvityksen mukaan johtui kuivasta viemäristä.

Todettiin, että edellisen tarkastuksen jälkeen joitakin asiakashuoneita on maalattu. Ulkoilupihalle suunnitellaan katosta, joka suojaisi sateelta.

4. ASIAKKAIDEN KOHTELU

Tarkastuksen aikana keskusteltiin viiden säilössä olevan kanssa. Haastatellut kertoivat, että heitä on kohdeltu hyvin säilöönottoyksikössä. Haastatteluissa saatu tieto vastasi sitä, mitä henkilökunta oli säilöönottoyksikön toiminnasta kertonut. Tarkastuksen aikana tehdyt havainnot asiakkaiden kohtelusta olivat yhdenmukaisia asiakkaiden haastatteluissa saatujen tietojen kanssa.

5. TERVEYDENHUOLTO

Tarkastuksen aikana keskusteltiin yksikön sairaanhoitajan kanssa siitä kuinka terveydenhuolto säilöönottoyksikössä on järjestetty. Keskustelussa kävi ilmi muun ohessa, että säilöönottoyksikössä työskentelee kaksi vakituista sairaanhoitajaa (toinen tekee 80 %:sta työaika). Sairaanhoitaja on saatavilla maanantaista lauantaihin klo 8–16. Vastaanotolla sairaanhoitajat käyttävät tulkkausta. Lääkärikeskus Aavan yleislääkäri käy säilöönottoyksikössä pitämässä vastaanottoa joka keskiviikko klo 13-16. Lääkäri ennättää ottaa vastaan 5-6 asiakasta / vastaanottokerta. Asiakkaiden suun terveydenhoito toteutuu Helsingin kaupungin särkypäivystyksessä.

Asiakkaan alkuterveystarkastus pyritään tekemään 24 h sisällä saapumisesta yksikköön. Maahanmuuttovirasto on antanut tätä koskevan ohjeistuksen 24.8.2020. Terveystarkastuksen tekemisessä käytetään sähköisessä potilastietojärjestelmässä olevaa lomaketta. Sairaanhoitaja kertoi, että lomakkeesta puuttuu joitakin hänen mielestään tärkeitä asioita, jotka hän itse erikseen lisää. Näitä ovat aikuisten hammastiedot ja sairaalahoidot.

Sairaanhoitajan mukaan asiakkaissa on ollut viime aikoina psyykkisesti huonovointisia. Kun asiakasmäärä on ollut koronapandemian takia pieni, on terveydenhuollossa voitu keskittyä hyvin näihin asiakkaisiin.

Tarvittaessa psykiatrian palveluja on saatavilla Lääkärikeskus Aavasta. Yksikköön ei ole hankittu psykologin palveluja, koska psykologilla käynti vaatii yleensä pidemmän hoitoajan ja asiakkaat ovat vain lyhyen ajan säilön asiakkaina. Myös Sosiaalikiisikeskus antaa tarvittaessa lyhytaikaista kriisitukea.

Tarkastuksen aikana saadusta lääkehoitosuunnitelmasta ilmenee mm., miten ohjaajien lääkehoidon osaaminen varmistetaan. Jokaisen lääkevastaavana toimivan ohjaajan on suoritettava verkkolääkekoulutus- ja tentti hyväksytysti läpi ja annettava näytöt sairaanhoitajalle ennen lääkevastaavana toimimista. Kun työntekijä on suorittanut näytöt, saa hän lääkeluvan lääkevastaavana toimimisesta. Verkkolääketentti uusitaan kolmen vuoden välein ja tentin valvoo yksikön sairaanhoitaja – lääkehoitoon osallistuvan henkilöstön tulee lääkehoitosuunnitelman mukaan ymmärtää mitä lääkettä annetaan, miksi sitä annetaan, kuinka paljon ja miten sitä annetaan. Tarkastuksen yhteydessä ei selvitetty, toteutuuko ohjaajien lääkehoidon osaamisen varmistaminen lääkehoitosuunnitelmassa kerrotulla tavalla.

Reseptivapaita itsehoitolääkkeitä säilytetään vastaanottohuoneen lukitussa lääkekaapissa, johon on avain vain sairaanhoitajalla ja lääkevastaavalla. Itsehoitolääkkeiden käyttöä seurataan. Vain sairaanhoitajalla on avain toiseen lääkekaappiin, jossa säilytetään reseptilääkkeitä ja lääkejätettä sekä erillisessä lukollisessa lokerossa huumelääkkeitä. Lääkejääkaapissa säilytetään jääkaappisäilytystä vaativia lääkkeitä. Lääkkeiden säilytys oli asianmukaisesti ohjeistettu ja tarkastushavaintojen perusteella vaikutti olevan myös asianmukaisesti toteutettu.

Edellisen tarkastuksen yhteydessä jäi epäselväksi, miten yksikössä käsitellään lääkepoikkeamat. Voimassa olevassa lääkehoitosuunnitelmassa on erillinen osio lääkityspoikkeamista ja lääkitysvirheistä. Lisäksi nyt saatiin lomake, jolla ilmoitetaan lääkepoikkeamasta yksikössä. Sairaanhoitajan mukaan seurantaryhmä käy läpi kerran kuukaudessa nämä ilmoitukset. Lääkepoikkeamista voi tehdä myös tapahtumailmoituksen Granite-raportointipalveluun (mikä menee suoraan Maahanmuuttovirastolle). Tarkastuksen aikana ei erikseen selvitetty, miten paljon ja minkä tyyppisiä lääkepoikkeamia yksikössä tapahtuu ja tehdäänkö niistä aina ilmoitus. Silloin kun lääkkeet annostellaan lääkedosettiin käsin, tulee Turvallinen lääkehoito-oppaan mukaan tehdä kaksoistarkastus ennen lääkkeen antamista potilaalle – eli toisen henkilön tulee tarkastaa annostellut lääkkeet. Säilöönottoyksikön lääkehoitosuunnitelman mukaan tämä kaksoistarkastus tapahtuu lääkkeenannon yhteydessä eli työntekijän, joka antaa asiakkaalle lääkkeen, tulee tarkastaa se, että lääke on oikea ja oikein annosteltu.

Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos lääkehoitovastaavana toimiva ohjaaja jakaa asiakkaille lääkkeitä, tulee hänen olla tietoinen säilöön otetun lääkityksestä, mikä puolestaan edellyttää sitä, että asiakas on antanut suostumuksen terveystietojensa luovuttamisesta ohjaajille.

Säilöönottoyksikön terveydenhuollossa on otettu käyttöön suostumuslomake. Allekirjoittamalla lomakkeen asiakas antaa mm. luvan siihen, että säilön virassa olevalle ohjaus- ja valvontatehtäviä hoitavalle henkilölle saa luovuttaa asiakkaan terveyttä koskevia tietoja, kuten tietoja lääkityksestä. Sairaanhoidajan mukaan vain pari asiakasta on kieltäytynyt allekirjoittamasta. Lomakkeesta ei ollut muita kieliversioita kuin suomi ja englanti. Jos asiakas ei ymmärrä kumpaakaan näistä kielistä, käydään lomake läpi tulkin kanssa asiakkaan ymmärtämällä kielellä.

Sairaanhoidaja tapaa asiakkaan epäonnistuneen käännytyksen jälkeen 24 tunnin sisällä, jolloin tarkastetaan, onko asiakkaalla esim. vammoja. Sairaanhoidaja käy myös keskustelemassa eristetyn asiakkaan kanssa heti erilleen sijoittamisen tapahduttua, mikäli sijoittaminen ei tapahdu sunnuntaina tai virka-ajan jälkeen. Tämän jälkeen eristettyä käydään päivittäin katsomassa. Myös nälkälakossa olevaa asiakasta käydään terveydenhuollosta tapaamassa päivittäin. Sairaanhoidajan mukaan yksikössä oli viimeksi noin kuukausi sitten nälkälakkolainen.

6. OIKEUSASIAMIEHEN SUOSITUKSET JA TOIMENPITEET

Tarkastushavainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle.

Oikeusasiamies kiinnitti säilöönottoyksikön huomiota siihen, että säilölain 5 §:n mukaiset kirjaukset tehdään ja allekirjoitetaan huolellisesti ja lain edellyttämällä tavalla.

Oikeusasiamies totesi lisäksi, että yksikön pitää huolehtia siitä, että eristystilat siivotaan asianmukaisesti.

Oikeusasiamies kiinnitti myös huomiota siihen, että jos asiakas ei ole antanut kirjallista suostumusta terveystietojensa luovuttamiseen ohjaus- ja valvontatehtäviä suorittaville henkilöille, tämä tulee ottaa huomioon lääkehoitoa toteutettaessa. Lääkehoitovastaavana toimivalla ohjaajalla ei ole tällöin oikeutta saada tietää asiakkaan lääkehoitoon liittyviä tietoja.

Tarkastus ei antanut aihetta oikeusasiamiehen enempiin toimenpiteisiin.

Oikeusasiamies lähetti pöytäkirjan tiedoksi myös Maahanmuuttovirastolle.